

певних організаційно-педагогічних умов, без яких інтеракція або зовсім неможлива, або є неефективною.

Сукупність цих ознак і умов дає змогу говорити про принципову інноваційність педагогічної технології інтерактивного навчання у порівнянні з традиційними варіантами його організації. Тому широке його застосування у сучасній школі передбачає належну увагу до цього явища як з боку системи перепідготовки вчителів, так і працівників педагогічних закладів вищої освіти, оскільки тільки послідовна цілеспрямована робота з навчання вчителів справді допоможе їм опанувати ці сучасні підходи, які так важливі сьогодні, коли ми говоримо про формування принципово нового типу особистості – людини інформаційного суспільства.

ФОРМУВАННЯ РЕФЛЕКСИВНОЇ ПОЗИЦІЇ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА У НАВЧАННІ

Савченко Олександра,

*доктор педагогічних наук, професор,
дійсний член НАПН України,
головний науковий співробітник відділу початкової освіти
Інституту педагогіки НАПН України,
м. Київ, Україна*

Рефлексію молодшого школяра у навчальній діяльності ми розглядаємо як вияв його здатності до *самопізнання, самоусвідомлення, самоконтролю і самооцінки*. Ці особистісні характеристики є ознаками рефлексії як на інтелектуальному, так і емоційному рівнях, вони притаманні учневі як суб'єкту, який мотиваційно і діяльнісно налаштований на самостійне учіння (Виготський Л., Леонтьєв О., Давидов В., Столін В., Марусинець М. та ін.).

Для оволодіння умінням вчитися, яке вперше стає провідною діяльністю школяра, роль рефлексивного компонента учіння є особливо значущою. Це зумовлене тим, що компетентність є індивідуальним надбанням, засвоюючи його, учень виявляє своє ставлення, свої ціннісно-емоційні оцінки, судження щодо процесу і здобутого результату.

Психологічні і дидактичні дослідження останніх років підтверджують доступність і ефективність формування у молодших учнів рефлексивної позиції або рефлексивного ставлення до себе як суб'єкта учіння^{1, 2}.

У процесі проведеного дослідження встановлено, що рефлексія учня на уроці виявляється у різних навчальних ситуаціях, які мають охоплювати весь процес учіння. А саме:

- 1) учень аналізує і актуалізує свої знання і уміння;
- 2) з'ясовує, яких знань йому не вистачає для розв'язання задачі;
- 3) вдається до рефлексивних суджень у процесі виконання роботи;
- 4) виконує самоперевірку і самооцінку зробленого;
- 5) вдається до самооцінки і критичних суджень. Ці процеси об'єднують зосередженість мислення і почуттів дитини на усвідомленні, осмис-

ленні своїх зусиль, ставлень результатів, що створює передумови для самонавчання, саморозвитку, спонукає до усвідомлення способів свого учіння, висловлювання власних думок.

Тобто рефлексивна позиція учня спонукає його замислитись над тим: *Що я знаю? Чого не знаю? Що я маю зробити? Як справитись із завданням? В якій послідовності буду діяти? Що очікую одержати, дізнатись?*

Складність природи рефлексії, багатовекторність проявів зумовлюють труднощі у її формуванні, особливо в учнів початкової школи. У процесі формування рефлексивної позиції учнів ми маємо стимулювати в них *потребу в осмисленні себе як суб'єкта* учіння. Для цього необхідно створити ситуації, щоб діти усвідомлювали: мету роботи, приймали її і розуміли заради чого її треба виконати, прагнули зробити це найкраще, ставили до себе запитання, зверталися із запитаннями до вчителя, співпрацювали з учнями тощо. Щоб сформувати рефлексивну позицію молодшого школяра, вчитель мав змінити своє *ставлення до участі дітей у навчанні*. Для цього учні мали пройти шлях *від адаптивного, повністю керованого виконавця до активної позиції суб'єкта, здатного обдумувати свої дії перед виконанням роботи, в її процесі і після досягнення результату*.

У виявленні рефлексивних дій і суджень учнів вихідною є їхня мотиваційна готовність самостійно думати, працювати, усвідомлювати, що йому складно, що легко, що він хоче і може змінити.

Актуалізація рефлексивності позиції учня як суб'єкта учіння зумовлена посиленням уваги до *формування способів діяльності*, які у сучасній початковій освіті є компонентом змісту, а також *ціннісних орієнтацій*, які впливають на почуття і ставлення дитини до навчання.

Проведене дослідження дає змогу виділити ситуації, які розвивають у дітей здатність до рефлексивного мислення³.

1) *Розпізнавання учнем основних елементів своєї участі в навчальній діяльності*. Це передбачає навчання учнів спочатку колективно, а потім індивідуально визначати: що є метою роботи, а що способом виконання і результатом навчання; як вони між собою зв'язані. За цієї умови діти поступово привчаються розрізняти не тільки те, що вони робили, а й як і для чого.

2) *Диференціація у новому завданні відомого і невідомого*. Для цього ми використовували методику. «Незавершені речення» Наприклад, заверши речення: *про це ми вже читали..., я це вже бачив... завдання різні, а спосіб виконання схожий, тому; а це мені невідоме. нове тому...*). Доповнити характеристику об'єкта вивчення (*Що я знаю про цей персонаж, а чого ще ні. Як можна про це дізнатися?*).

3) *Самоаналіз і самооцінка досягнутого результату*: що мені вдалося зробити? Чи вдалося все зробити так, як було задумано? Чому не вдалося? (*Не знаю: не вистачило часу; мені заважали; для мене це складно; Або: мені це вдалося зробити, бо я добре подумав, я пригадав подібну задачу і тому швидко виконав*).

4) *Саморегуляція навчальних дій* (прагнення зрозуміти свої індивідуальні досягнення, формулювання рефлексивних висловлювань щодо

досягнутого результату; визначення мікроцілей щодо подальших кроків у самонавчанні, саморозвитку).

Отже, формування в учнів рефлексії у навчальній діяльності допомагає їм зв'язати попередній досвід, знання, індивідуальні здібності з новими цілями навчання, спонукає до усвідомлення і саморегуляції свого стану і поведінки; аналізу свого внутрішнього Я (*Який я? Що я можу зробити сам?*) допомагає дитині усвідомити відповідальність за результати своєї праці.

¹ Марусинець М. *Психологія творчої рефлексії*: Навчальний посібник. Київ : Богданова А. М., 2011. 242 с.

² Мартиненко С. М. *Основи діагностичної діяльності вчителя початкової школи* : навч.-метод. посіб. Київ : Сім кольорів, 2010. 262 с.

³ Савченко О. Я. *Уміння вчитися ключова компетентність молодшого школяра*. Київ : Педагогічна думка, 2014. 176 с.

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ ЗМІСТУ ПРИРОДНИЧОЇ ОСВІТИ ШКОЛЯРІВ

Степанюк Алла,

доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри загальної біології та методики навчання природничих дисциплін

Грубінко Василь,

доктор біологічних наук, професор, завідувач кафедри загальної біології та методики навчання природничих дисциплін

Колесник Марина,

*кандидат педагогічних наук, доцент, докторант
(Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка, м. Тернопіль, Україна)*

Сучасний етап соціально-економічного й технологічного розвитку людства вимагає переходу освітньої системи в якісно новий стан, що передбачає модернізацію змістового наповнення навчального матеріалу, організацію та управління механізмами взаємодії всіх суб'єктів навчального середовища, в якому функціонують багатовекторні інформаційні потоки. Це вимагає пошуку й реалізації таких моделей формування змісту освіти, які б створювали найбільш сприятливі умови для адекватного відображення реальності стану природного середовища, творчого розвитку особистості учня і забезпечували його особистісну позицію в освітньому процесі.

У зв'язку зі значними світовими досягненнями у створенні штучного інтелекту, інформаційна насиченість навчальних програм частково втрачає свою актуальність. Вона вимагає оптимізації з погляду виокремлення ключових принципів детермінації еволюційності і прогностичності процесів. Тобто, змінюються причини детермінації розвитку (еволюційності), прогнозування (результативності) природних процесів та явищ.

Еволюція підходів до формування змісту освіти є результатом суспільного розуміння та організації освітнього процесу з відображенням змісту